

Dr Zvonko Petrinović

DJELOVANJE ORGANA NARODNE VLASTI U KOTARU CRIKVENICA 1943—1945.

O tome kako su se osnivali i razvijali narodnooslobodilački odbori u crikveničkom kotaru pisano je samo parcijalno u više navrata u raznim časopisima i publikacijama, ali ne i cjelovito.

Da bi se obradila ta tematska cjelina o stvaranju narodne vlasti na ovom području napisano je više priloga i tiskano u prethodnim svescima Vinodolskog zbornika. O osnivanju i razvitku organa narodne vlasti u 1941. godini i kasnije na području Vinodola pisao je Davorin Ježić u Vinodolskom zborniku I. Za obradu tog sadržaja djelomice je poslužila dokumentacija Historijskog arhiva Hrvatske, posebno izdanje »Svezak 2 Petra Strčića« »Zapisnici sjednica ONOO-a za Hrv. Primorje 1943—1945« — Historijski arhiv Rijeka i Pazin. Korištena su kazivanja i sjećanja pojedinih sudionika zbivanja, kao i moja vlastita sjećanja.

Bez obzira na nastojanje da se to područje potpunije obradi to je onemogućeno manjkavošću podataka i vremenom što nas otad dijeli. Stoga će se i ovdje pojaviti nedostaci nehotice ispušteni pojedini detalji, a ponekad neće biti spomenuti i pojedinci koji zaslužuju da se spomenu u tadašnjim zbivanjima. No, i uz moguće nedostatke ova razmatranja mogu korisno poslužiti u budućem istraživanju.

Razvitak NOO-a u Vinodolu mogao bi se sadržajno podijeliti u dva dijela: na razdoblje od početka narodnog ustanka do kapitulacije Italije i na razdoblje od kapitulacije Italije do oslobođenja.

Programski je dogovoreno da se u IV svesku Vinodolskog zbornika odvojeno obrade rad i razvoj NOO-a za bivše kotare Crikvenicu i Novi Vinodolski, i to za razdoblje od kapitulacije Italije do oslobođenja.

Uvjeti borbe, rada i organiziranja donekle su se razlikovali. U prvoj etapi karakteristično je da NOO-i djeluju uglavnom ilegalno, a od kapitulacije Italije oni djeluju legalno ili polulegalno, s iznimkom mjesta u kojem je neprijateljski garnizon.

Iz publiciranih radova i historijskih zbivanja proizlazi da su prvi organi narodne vlasti stvarani pod kraj 1941, odnosno istodobno s osnivanjem prvih partizanskih jedinica. Organizacijski oblici i nazivi prvih organa narodne vlasti bili su različiti, a osnovni zadaci u početku bili pružanje svestrane pomoći partizanskim jedinicama. Zajedno s partijskim i skojevskim organizacijama kao i partizanskim jedinicama mobilizirali su borce, prikupljali hranu, oružje i lijekove, širili partizansku štampu i vijesti, održavali vezu, radili i među neprijateljskim vojnicima, sprečavali mobilizaciju i ostale akcije domaćih izdajnika, itd.

Poslije kapitulacije Italije, 8. rujna 1943, NOO-i su postojali u gotovo svim selima i bivšim općinama na području Narodnooslobodilačkog odbora za kotar Crikvenicu. Oni su preuzeli vlast organizirani s mnogo inicijative,

ali i napora. To razdoblje legalnog djelovanja NOO-a, od kapitulacije Italije pa do prodora njemačkih okupatora, karakterizira upravo ogroman napor i sveobuhvatan rad NOO-a, pa su oni afirmirani kao politički faktor. Do njemačke ofanzive NOO-i su prije svega sudjelovali u razoružanju talijanskih jedinica, spremanju oružja, mobilizaciji novih boraca za NOV, spremanju živežnih namirnica itd.

Premda je već od kapitulacije Italije narod bio iscrpljen i izgladnjeo, pokazao svoje dostojanstvo prilikom prijenosa, spremanja hrane i ostale robe zaplijenjene od neprijatelja. Nije bilo pokušaja ikakva prisvajanja, naročito hrane. I u ovom periodu poseban zadatak bio je briga za stanovništvo i ranjenike, prije svega u vezi s prehranom, zdravstvenom i socijalnom zaštitom, školstvom itd., a izuzetno su važne bile i privredne aktivnosti, obnova prometnica kao i svi zadaci vezani za potrebe NOV-a.

Snažna njemačka ofanziva poremetila je rad NOO-a, ali je uz fizičko istrebljavanje i hapšenje mnogih članova, NOO-a, dobro funkcionirala te praktično i svrsishodno djelovala narodna vlast i u novim otežanim uvjetima.

Okupator je poduzimao različite mjere kako bi uspostavio vlast. Njemačke jedinice i predstavnici ustaške vlasti iz crikveničkog garnizona povremeno su se zalijetali u okolna mjesta kotara radi zaplašivanja, terora, pljačke, odvođenja građana u njemačke logore i na radove u okviru TOT organizacije. No time nisu mnogo postigli jer se sposobno stanovništvo uglavnom nalazilo u redovima NOV-e i partizanskih odreda. Pokušali su i s opskrbom živežnim namirnicama (aprovizacijom), ali i tu bez uspjeha. U nekim mjestima je hrana iz okupatorskih izvora bila rekvirirana od NOO-a, a zatim se narod odrekao takove darežljivosti okupatora. Prodorom Nijemaca bio je onemogućen odlazak ljudi u Sloveniju, Gorski kotar i Slavoniju, gdje su mijenjali robu za hranu. Okupator je htio iskoristiti, pa je narodu ponudio dodjelu hrane uz uvjet da se po općinama formiraju odbori koji će napraviti popis potrošača. To je pojedince, pa čak i neke članove NOO, pokolebalo, pa su bili skloni da se osnuju ti odbori. Narod je te odbore nazvao »odborima raži«. Aktivnim političkim djelovanjem to je spriječeno, a kolebljive odbornike narod je javno smjenjivao. Na obalnom dijelu, da bi se preživjelo, kuhalo se more i proizvodila sol. Glad je vladala i u vojnim jedinicama i u pozadini. U to vrijeme dragocjena je bila hrana zaplijenjena od talijanskih jedinica, zatim određene količine soli iz Solane Pag, što je mijenjano za hranu, te osoljena riba iz tvornice u Sv. Jeleni. Iako se oskudjevalo u živežnim namirnicama ipak su neke proizvode NOO-i dijelili stanovništvu, kao što su to sol, slana riba i cigare.

Evo jednog podatka iz izvještaja KNOO-a Crikvenica ONOO-u za Hrvatsko primorje od 2. 11. 1943.: »Ovih dana dobili smo jedan dio soli tj. 7.300 kg za raspodjelu stanovništvu ovoga kotara. Ovu sol predali smo NOO-ima da ju podjele pučanstvu po pola kg po duši, a ostalo za blago. Prema sporazumu sa vašim članom drugom Ferdom i sol se dijeli besplatno porodicama palih boraca i nastradalih od neprijatelja, a ostalima po 30 kuna kg.«

O tadanjoj prehrani stanovništva govori i ovaj podatak: Općinski NOO Grižane—Belgrad br. 52-1943. piše KNOO Crikvenica. Kako je tamošnjim dopisom od 23. ov. mj. ovaj NOO obavješten dobiti će se slane tunine po osobi 1 kg uz cijenu od 170 kn po kilogramu. Da bi se izvršilo iraspačavanje

glava od slanih tuna to je najzgodnije, da se uz 1 kg čiste tunine po osobi izdaje i 0,25 kg slanih glava i na taj način sve pučanstvo kotara dobiti će čiste tunine i glave.»

ONOO za Hrvatsko primorje 8. 11. 1943. piše KNOO-u Crikvenica: »Teško ekonomsko stanje u kojem se nalazi stanovništvo cijelog našeg okruga nužno nam nameće dužnost saziva okružne konferencije koja treba da pretrese čitav problem prehrane našeg okruga i to najdetaljnije, te da nađe put i način saniranja ishrane... učinite spisak roba: vino, rakija, smokve, ulje, luk, vuna, tekstil, razne željezne robe itd. koju možete staviti u razmjenu za hranu... i sve druge gospodarske mogućnosti vašeg kotara koje bi se mogle iskoristiti za prehranu naroda. 4. Konferencija je zakazana za 20. 11. 43. u 8 sati u Senju.« Teško je opisati sve detalje i sve inicijative u traženju izlaza iz teške gladi i oskudice. Najviše se prakticirala obična razmjena. Situacija s prehranom postajala je sve teža. Stnovništvo je dijelilo posljednje zalogaše s borcima NOV-a i partizanskih odreda. Putem partizanske veze Krk—Sv. Jelena—Stranče—Pećca—Lučac—Antovo—Klamaruša prenesene su određene količine hrane za potrebe operativnih jedinica i pojedinih logora u šumi. Ponekad je ta veza održavana i preko Sv. Jakova, pogotovo kada su se izbjegavale neprijateljske zasjede.

Radne akcije omladinskih jedinica i naroda u obradi zemlje, u pozadini i šumsko-planinskom predjelu, pomogle su ishrani, a i u tim djelatnostima NOO-i su se pokazali kao dobri organizatori.

U poljoprivredi je intervencija NOO-a bila značajna. Podatak koji proizlazi iz dopisa ONOO-a za Hrvatsko primorje od 3. 12. 1943. potvrđuje takove stavove i u slijedećem sadržaju: KNOO Crikvenica. »Dragi drugovi! Da bi poljoprivredni pododsjek ZAVNOH-a mogao pravilno izvršiti raspored poljoprivrednih stručnjaka potrebno je da odmah dostavite spisak svih poljoprivrednih stručnjaka koji se nalaze na području tog odbora prema sljedećim točkama: 1. Agronomi s fakultetskom spremom, 2. studenti agronomije, 3. učitelj poljoprivrede, 4. đaci srednje poljoprivredne škole, 5. stručna lica sa svršenom mljekarskom, voćarskom, vinogradarskom, stočarskom i vrtlarskom školom. Izvjestite da li su kod svih NOO-a na vašem području organizirane poljoprivredne komisije i kako one rade. Izvjestite da li se u vas nalaze voćni i lozni rasadnici u kakvom su stanju. Prema priloženoj tabeli sakupite podatke o ozimnim usjevima čim se sjetva završi. Isto tako dostavite podatke o napuštenim zemljištima, koja su obrađena u korist NOF-a ili NOV. Pojedini djelovi izvještaja govore o zdravstvu, školstvu, sudstvu, upravi, saobraćaju itd.« Ti citati službenih izvještaja ukazuju i na sadržaj rada NOO-a po pojedinim sektorima.

U toku razvoja i rada NOO-a bili su neprestano prisutni kritika i samokritika. Dato je i više negativnih ocjena pojedinim NOO-ima i odbornicima sa ciljem da se rad NOO-a podigne na zadovoljavajuću razinu. U izvještaju KK KPH za kotar Crikvenicu od 18. 3. 1944. između ostalog stoji: »Kotarski NOO kao cjelina još uvijek nije zadovoljio svojim zadacima. Pojedini drugovi se teško snalaze u radu. Selce, Opć. NOO je slab, ne osjeti se njihov rad jer je previše zakonspirisan. Crikvenica, postoji mjesni NOO koji pojedinačno nešto radi dok kao cjelina nije na visini. Sv. Jelena: Drugovi u MNOO-u su prilično aktivni ali još nedovoljno snalažljivi, Sv. Jakov: Opć. NOO radi ali ne postoji organiziran rad već više rad pojedinaca, Drivenik

i novoformljeni opć. NOO dosta se dobro snalazi pa ima izgleda da postane dobar. NOO Tribalj: opć. NOO dosta je slab, jer ima kod pojedinaca oportunizma, Grižane—Belgrad: Postoji općinski, 2 rajonska i u svim selima seoski NOO-i. Seoski NOO-i se i ne sastaju redovno. Općenito naši NOO-i još u pravom smislu nisu postali prava narodna vlast, često radi nejednakog raspoređivanja rada i nedovoljnog kontakta s narodom.»

Nešto kasnije, 26. 7. 1944, KK KPH u izvještaju za OK KPH za Hrvatsko primorje daje ponovo slične kritične ocjene za NOO-e: »Kotarski NOO poslije pada drugova osjeća se znatni nedostatak istih. Ne postoji dovoljno samoinicijative u pomoći ostalim NOO-ima. Pristupili smo popunjavanju odbora.

Selce: Postoji NOO koji se zakonspirisao pa će se pristupiti izboru novih članova NOO-a.

Crikvenica: Postoje odbori ali ne dobivamo redovne izvještaje tako da nemožemo dati njihove karakteristike. Pristupit će se izboru novih ljudi. U Sv. Jeleni postoji odbor ali će se i tu izvršiti izbor novih. Sv. Jakov postoji opć. NOO i u svim selima seoski odbor izabran na demokratski način. Odbori su mladi i nedovoljno politički izdignuti. Drivenik: Na demokratski način su izabrani seoski NOO-i i pristupa se formiranju novog opć. NOO-a. Tribalj: I u Triblju će se pristupiti izboru novog M. NOO-a. Grižane—Belgrad: Uspjelo se po svim selima izabrati NOO-e na demokratski način, pa će se nakon toga ojačati i opć. NOO.« Iako su davane česte i ponekad neopravdane kritike, a vrlo rijetke i škrte pohvale, naši NOO-i su izvršili veoma velike zadatke i poduhvate na zadovoljavajući način i razvijali se pod vrlo teškim uvjetima. Pri tome treba imati na umu upravo uvjete u kojima su živjeli, radili, borili se i stvarali, bez mnogo direktiva a s vrlo mnogo vlastitih inicijativa i teških napora. Mnogi odbornici su dali svoje živote a na njihova mjesta dolazili su novi kadrovi.

U NOO-e pretežno su birani kadrovi koji nisu bili u operativnim jedinicama zbog bolesti, starosti ili ostalih razloga, a ponekad su ih sačinjavali borci vraćeni iz operativnih i vojnopozadinskih jedinica.

Organizacija i brojno stanje NOO-a u svom su razvoju doživjeli razne oscilacije. Preciznija uputstva za rad javljaju se tek osnivanjem ONOO-a za Hrvatsko primorje, čemu su pridonijela uputstva ZAVNOH-a, odnosno načelna stajališta AVNOJ-a.

Od početka osnivanja NOO-e idejno usmjerava KPJ i KPH, drug Tito i centralni komiteti. 11. 5. 1942. konkretnije o radu NOO-a Vlado Popović član CK piše OK KPH za Hrvatsko primorje, a u obliku uputstva.

OK KPH za Hrvatsko primorje redovno na svakom sastanku, u četvrtoj ili petoj točki dnevnog reda, raspravlja o radu NOO-a. Poseban doprinos razvoju NOO-a dali su članovi OK KPH Pero Komadina, Ivica Ferdo Radetić, Ivica Baretić, sekretari OK KPH Mato Kršul i Jurica Knez, te sekretari KK KPH Tomo Mavrić, Ljubo Marušić i Franjo Domijan. KK KPH za kotar Crikvenicu također je redovno raspravljao o radu NOO-a i usmjeravao njihov rad. Promjene u organizaciji NOO-a vidljive su iz nekoliko dokumenata.

KK KPH Crikvenica 20. 12. 1942. obavještava da NOO-i djeluju u Crikvenici, Gornjem Kraju, Grižanima, Ropcima, Sv. Jeleni, Selcima, Triblju i Driveniku.

U izvještaju Okružnog NOO-a za Hrvatsko primorje o organizacionom stanju Predsjedništva ZAVNOH-a broj 578/44 od 30. 8. 1944. između ostalog stoji: »Kotar Crikvenica — Jak neprijateljski garnizon nalazi se u samom mjestu Crikvenica, odakle vrši često upade u ostala mjesta i sela ovog kotara. Prema tome čitav teritorij osim Crikvenice možemo smatrati poluoslobođenim, ali su uvjeti rada ipak teški, zbog čestih upada neprijateljskih bandi u sela, kojom prilikom hapse i odvođe naše ljude, naročito članove NOO-a i drugih organizacija. Kotarski NOO sastoji se od 9 članova od toga jedna drugarica. Odbor živi u svom logoru u šumi, odakle vodi i upravlja radom općinskih i seoskih NOO-a, uz stalan nadzor na terenu. Odbor je u svome radu prilično dobar i samostalan, ali još uvijek ne iskorištava sve mogućnosti i ne daje dovoljne pomoći općinskim i seoskim NOO-ima.

Logor Kotarskog NOO-a Crikvenice

1. *Općina Selce* — Sačinjava je samo mjesto Selce. U mjestu nema neprijateljske posade, ali zbog blizine neprijateljskog uporišta u Crikvenici, rad je dosta težak. Općinski NOO broji 7 članova, živi ilegalno i njegov rad se uopće ne osjeća u narodu. Po broju pučanstva nema izgleda da bude samostalna općina (do 1000 stanovnika).

2. *Općina Crikvenica* sastoji se iz mjesta Crikvenica i sela Šupera, Ladvić, Zoričići, Dolac, Kotor i Sopaljska. Ovo zapravo i nisu sela u pravom smislu riječi, nego zapravo periferija samog mjesta. Mjesni NOO broji 6 članova, od toga jedna drugarica. Odbor radi i živi skroz ilegalno. Rad mu se vrlo slabo osjeća u narodu (jak neprijateljski garnizon).

3. *Općina Sv. Jelena* sastoji se iz mjesta Sv. Jelena i zaselaka Manestri, Jurići, Dirakovica, Klanfari i Lokvica. Ova je općina formirana samo zbog sadašnjih uvjeta rada i nema nikakva razloga, da će po oslobođenju biti samostalna općina, već sastavni dio općine Crikvenica. NOO broji 7 članova od kojih je jedan uhapšen i zatvoren. Odbor radi polulegalno, dosta je aktivan.

4. *Sv. Jakov—Šiljevica*: Sastoji se iz sela Sv. Jakova i zaselaka Šepci, Vičići, Kloštar, Perhati i Smokovo. NOO ima 7 članova, radi pod polulegalnim uslovima. Radi organizirano i zadovoljava u radu, samo postavljaju stvari suviše kruto. Ni ova općina, kao ni Sv. Jelena nema uslova, da budu samostalne općine. Pače bilo bi dobro, da se kao jedna općina formira iz mjesta Selce, Crikvenica, Sv. Jelena i Sv. Jakov — Šiljevica. Razumije se da je ovo pretpostavka za organizaciju po oslobođenju.

5. *Općina Drivenik*. Sastoji se iz sela Drivenik, Šimići, Kružići, Klanići, Petrinovići, Domijani, Plišići, Bačići, Benkovići, Cerovići, Kućani, Benići, Kojanji i Rudenica. Ova je općina formirana prema našoj razdiobi, radi lakšeg rada, a po traženju samog naroda, međutim po oslobođenju nema uslova da bude samostalna (broji oko 720 stanovnika) već će vjerojatno zajedno sa općinom Tribalj sačinjavati jednu općinu, kao što je to bilo i do sada. NOO sastoji se od 7 članova (prilično dobar i aktivan). Radi kod polulegalnim uslovima. Nesamostalan i slabo se osjeća u narodu. Seoski odbori nisu formirani, ali se radi na njihovou formiranju.

6. *Općina Tribalj*. Sastoji se iz sela Tribalj, Semičevići, Košuljandići, Franići, Pečca, Blažići, Sušik, Ropci i Podsopalj. Ova općina formirana je kao samostalna općina po nama s istog razloga kao i općina Drivenik, te će vjerojatno po oslobođenju sačinjavati jednu općinu kao i ranije: Tribalj—Drivenik. NOO ima 8 članova.

Radi polulegalno. U radu je vrlo neaktivan, pa će biti potrebno izvršiti neke promjene. Seoskih NOO-a imade 7 sa 32 člana od toga 6 drugarica. Oni su dosta slabi i nesamostalni u radu.

7. *Općina Grižane—Belgrad* sastoji se iz sela Grižane, Šarari, Saftići, Barci, Jelenčići, Mavrići, Franovići, Marušići, Kamenjak, Pelići (popaljeno), Barbarići, Balasi, Kostelj, Golci, Karlići, Blaškovići, Antovo, Bašunje, Dolinci, Miroši i Baretići. Ova je općina formirana kao i ranije, te ima uslova, da ostane i dalje samostalna općina. Općinski NOO broji 8 članova, radi polulegalno, dosta je aktivan, ali još uvijek nesamostalan i ne osjeća se kao takav u narodu. Seoskih NOO-a imade 16 sa 72 člana od toga 26 drugarica. Seoski su odbori u radu nesamostalni i slabo aktivni.

Tada NOO-i nisu imali šire skupštine i izvršna tijela, već su bili operativni izvršni organi vlasti. U kotaru su se sastojali od predsjednika, tajnika, pročelnika, odnosno povjerenika ili člana KNO-a zaduženog za unutrašnje poslove, opskrbu, privrednu obnovu (građevinarstvo i saobraćaj), zdravstvo, prosvjetu, sudstvo, poljoprivredu i po potrebi još neka resorska zaduženja, čak i agitprop, koji je postojao i u KK KPH. Sastanci su se održavali po potrebi, a najmanje jedanput tjedno. Sastanku je ponekad prisustvovao predsjednik ili član okružnog NOO-a.

Zbog ograničena prostora, nepotpunih podataka i fluktuiranja članova NOO-a — zbog hapšenja, mučenja, streljanja i odvođenja u zarobljeništvo i prisilni rad te odlaženja na nove dužnosti — teško je ovdje spomenuti

imena svih sudionika u radu NOO-a. Ocjenjuje se da je u ratnim NOO-ima sudjelovalo više od 250 odbornika seoskih, općinskih NOO-a te Kotarskog i Okružnog NOO-a s područja Crikvenice. Spomenut ćemo imena predsjednikâ i tajnikâ općinskog NOO-a od kapitulacije Italije do oslobođenja.

U Crikvenici su dužnost predsjednika obavljali Ivan Car Japica i Ivan Knez, tajnika Ivan Car Japica i Josip Janković. U Driveniku predsjednici Općinskog NOO-a bili su Franjo Ahel, mesar koji je kasnije napustio naše redove, Andre Bruketa, Božo Juričić i Mato Domjan, a tajnici Mato Cerović, Marijan Klarić i Fran Juričić. U Dramlju su predsjednici bili: Josip Car Kuzmić, Ljubo Manestar, Andrija Blažić i Josip Car Franjin, a tajnici Petar Manestar, Josip Manestar stolar, Ivan Domijan vozač, Ivo Domijan (Stipicin), Slavko Jarić, Josip Mužević, Albin Manestar i Vlado Manestar. U Sv. Jakovu predsjednik je bio Vlado Pilaš, tajnici Drago Ahel i Josip Matetić. U Selcima su predsjednici bili Vjeko Lončarić, Luka Lončarić-Puškar, Mihovil Lončarić, a tajnici Ivan Lončarić, Vinko Antić i Marko Mišulić. U općini Grižane—Belgrad dužnost predsjednika Općinskog NOO-a obavljao je Ivan Golac, a tajnici su bili Ivan Barac, Tona Baretić i Ivan Likarić.

U Triblju su na dužnosti predsjednika Općinskog NOO-a bili Mate Ropac, Stjepan Blažić i Andrija Matić, a tajnici Ivan Miklić (bilježnik) i Ivan Miklič Servin. Predsjednici KNOO-a u to vrijeme bili su Šime Marušić-Brada, Miha Marušić, Josip Janković i Mato Brnčić, a tajnici Jure Pelić, Mato Mužević, Ivan Car-Japica i Zvonko Petrinović. Članovi KNOO-a bili su: Josip Janković, Mato Mužević, Mato Brnčić, Ljubo Marušić, Miha Marušić, Šime Marušić, Josip Car-Kuzmić, Zvonko Petrinović, Petar Manestar, Gusta Mavrić, Kata Mavrić, Mata Marušić, Božo Juričić, Vicko Lušićić, Martin Švast, Mate Šegulja, Vjeko Lončarić, Ivan Car-Japica, Ivan Car Pamprla. Sjedište KNOO-a bilo je u šumi koje je nekoliko puta mijenjano a najduže nedaleko od terena »Kalac«.

Iz zapisnika Okružne konferencije KNOO-a za Hrvatsko primorje održane 18, 19. i 20. listopada 1944. citiramo slijedeći izvadak.

»Pregled političke situacije za KNOO Crikvenica, dao je drug Marušić Miha. Kada govorimo o političkoj situaciji u našem kotaru moramo prvenstveno podijeliti naš kotar na 2 dijela. Prvo, obalna mjesta i drugo, donji dio našeg kotara. U obalna mjesta spadaju Drivenik, Tribalj i Grižane—Belgrad. U obalnim mjestima zapaža se nejednakost u političkoj situaciji uslijed toga, jer je između njih Crikvenica ograđena žicom i predstavlja jako neprijateljsko uporište. U tome i jest razlika. U Selcima narod je uz pokret, surađuje i pomaže koliko mu to prilike dopuštaju. Uslijed češćeg neprijateljskog posjeta narod je preplašen, nije naučen na denunciranje od strane neprijatelja, pa iako hoće i želi pomoći, ujedno voli da bude zakonspiriran. Inače mobilizacija je sprovedena 100%. Zapaža se jedino slabo ekonomsko stanje, pa narod gleda kako bi se mogao snabdjeti sa hranom. Reakcionarnih elemenata nema.

Crikvenica: u Crikvenici narod je sav uz pokret, osim nekoliko elemenata kojima će narod suditi. Baš ovih dana nastalo je neko komešanje između sreskog načelnika Lončarića i ustaškog logornika Vladimira Vukelića (Kapo). To komešanje urodilo je time, da su nam uhapsili 36 osoba, koje su odveli u Senj. Razlog tome je taj što je Lončarić prodavao legitimacije »Na-

rodne zaštite» uz cijenu od 10.000 Kuna, tj. da tko plati taj novac, taj će dobiti legitimaciju i neće ući u vojsku. Pošto, navodno, u podjeli novca nije bio prisutan Vladimir Vukelić (Kapo), ustaški logornik, to je on Lončarića tužio Gestapovcima, koji su uspjeli pohvatati izvjestan broj osoba, koje se platile legitimacije samo da ne idu u vojsku. Uhapšenike su odveli u Senj gdje je proveden istraga protiv istih. Dne 14. 10. o.g. uhapšen je konačno i Lončarić sa svojom priležnicom i odveden u Senj. Narod, koji je promatrao hapšenje Lončarića priča, da je on tom prilikom dobio dosta batina. Inače u samoj Crikvenici zapaža se neko isčekivanje u pogledu svršetka rata, kako od samih mještana tako i kod neprijateljske vojske.

Logor Kotarskog NOO-a Crikvenica: Franjo Domijan, Ivan Hreljac, Zvonko Petrinović, Mika Tulić

Sv. Jelena: Moramo sa pohvalom napomenuti, da je narod jednodušan za pokret, sto posto, te da dezertera nema.

Sv. Jakov: U Sv. Jakovu zapaža se, da je narod uz pokret. Velika većina naroda aktivno surađuje, dok ono ostalo voli da je postrance i ako nije reakcionarno nastrojeno. Kako su Sv. Jeleni i Sv. Jakovu odstranjeni nepoćudni elementi, to jest žene koje su provocirale naše ljude, politička situacija se uslijed toga poboljšala.

Drivenik: Drivenik se nalazi u blizini neprijateljskog uporišta. Iz samog mjesta nalazi se nekoliko dezertera u neprijateljskom uporištu Križišće, koje nije daleko od samog mjesta. Ovi dezerteri su uzrokom slabije političke situacije u Driveniku. Baš pred nekoliko dana uhapsili su nam tajnika općin-

skog odbora JNOF-e Drivenik i strijeljali ga. Kod toga su pomagali neprijatelju dezertteri, odnosno konfidenti. Dezertteri inače imade koji se nalaze na Sušaku.

Tribalj: U Triblju se nalazi sav narod uz naš pokret, dok dezerttera nema.

Grižane—Belgrad: Narod Grižana i Belgrada potpuno je odan pokretu, pomaže isti u najvećoj mjeri, a dezerttera nema.

Kako se vidi iz opisa političke situacije svih općina našeg kotara, politička situacija je zadovoljavajuća i zapaža se to, da je cijeli narod zabrinut zbog svog slabog ekonomskog stanja. Naročito se vidi odanost našeg naroda prema NOP-u kod prebacivanja hrane, u čemu se naročito ističe narod Sv. Jelene, Triblja, Grižana i Belgrada.

Obzirom na nepotpuni izvještaj drug Miho Marušić, predsjednik KNOO Crikvenica nadopunio je gornji izvještaj prema postavljenih pitanjima. Pomoć ostalih antifašističkih organizacija, uspjeli su uvjeriti narod za potrebu sakupljanja pomoći našoj NO Vojsci na razne načine, te su tako uspjeli sakupiti ušur od mlinova. Do sada smo na račun ušura dobili oko 80.000 Kuna. Ušur se i dalje ubire.

Kod ribarskih zadruga, naši NOO-i su uspjeli da dobiju 30% od ulovljene količine ribe. Svota koju smo do sada od ribarskih zadruga dobili, iznosi u novcu 380.000 lira. Pored toga ribarske zadruge, su polovile za našu vojsku oko 1.000 kg ribe.

Naši NOO-i, zajedno sa ostalim organizacijama, sakupili su u zadnjih nekoliko mjeseci 6.000 kg hrane, a što je najznačajnije sakupljanje hrane su organizirale žene i one su istu hranu prenijele na svojim leđima iz neprijateljskih uporišta na oslobođeni teritorij.

Premda u našem kotaru postoje ustaške vlasti, značajno je, da, kad se među pojedincima pojavi kakav problem o podjeli imovine i slično, oni se obraćaju na naše NOO-e da im oni stvar urede.

Iz ovog se vidi, da su NOO-i okupili oko sebe sve narodne mase i da narod u njima vidi svoje rukovodioce, dok narod svjesno daje sve od sebe za interese NOP-a, a NOO-e drži za svoju vlast.

Sa strane KNOO-a da je se mjesnim NOO-ima puna podrška i pomoć u rješavanju svih problema koji iskrсну u njihovom djelokrugu rada, kako bi se oni još više izdigli i služili narodu u borbi za ostvarenje sretnije i bolje budućnosti.

Organizacioni referat za KNOO — Crikvenicu daje drug Marušić, predsjednik.

Kotarski NOO Crikvenica broji 9 članova. Svi su resori popunjeni, osim druga koji je zadužen po zdravstvu. Kako nam je drug, koji je otišao na kurs zadržan na dužnosti kod ZAVNOH-a, stoga je to mjesto prazno. Kroz to ga vrijeme zamjenjuje drug iz socijalnog odsjeka.

U kotarskom NOO-u postoje slijedeći odsjeci: 1. predsjedništvo, 2. tajništvo, 3. upravno-administrativni odsjek, 4. gospodarski odsjek, t. propagandni odsjek, 6. zdravstveni odsjek, 7. prosvjetni odsjek, 8. socijalni odsjek, 9. sudski odsjek i odsjek za obnovu zemlje.

1. Upravno-administrativni odsjek ima svoje stručno lice koje pod nadzorom, druga člana Kotarskog NOO-a vodi sve poslove koji zasjecaju u taj odsjek.

2. Gospodarski odsjek ima gospodarsku komisiju, koja ima svoje referente zadužene po raznim granama privrede. Na čelu te komisije nalazi se član KNOO-a kao predsjednik gospodarske komisije. Članovi komisije jesu: 1. referent za šumarstvo, 2. referent za poljoprivredu, 3. referent za obrt i sitnu industriju, 4. referent za veterinarstvo, 5. referent za prehranu pučanstva, 6. referent za tehniku i cestogradnje, i 7. referent za pčelarstvo.

3. Propagandni odsjek ima svoju propagandnu komisiju, koja jna čelu stoji član KNOO-a zadužen po propagandi a ujedno i predsjednik propagandne komisije. Propagandna komisija stoji pred reorganizacijom i sastanak ima 19. 10. 1944. godine.

tetska ekipa pri Okružnom NOO-u za Hrvatsko Primorje. Član zadužen po

4. Zdravstveni odsjek KNOO-a nema svog referenta, pošto postoji sanitarnom zdravstvu usko je povezan sa tom ekipom.

5. Prosvjetni odsjek ima svog referenta, koji pod nadzorom člana KNOO-a zadužen po prosvjeti obavlja sve poslove, koji zastupaju taj odsjek.

6. Socijalni odsjek nema svog referenta. Drug zadužen po socijalnom odsjeku obavlja te poslove sam.

7. Sudski odsjek ima svog referenta, koji pod nadzorom svog člana zaduženog od KNOO-a obavlja svoje poslove, koji zasjecaju u taj odsjek.

8. Odsjek za obnovu zemlje ima svoju komisiju, kojoj na čelu stoji drug, član KNOO-a.

Svi odsjeci rade i izvršavaju zadatke koji se pred njih postavljaju. Kotar Crikvenica ima 7 općinskih NOO-a, dok je ranije bilo 5 općinskih poglavara. Povećanje općinskih NOO-a uslijedilo je radi lakšeg rada, kako bi se mogli lakše obavljati poslovi u današnjim vremenima.

Općinski NOO Selce. U Selcima postoji NOO, koji broji 7 članova. Postoje odsjeci i komisije, koje rade, ali ne zadovoljavaju. Uslijed svoje zakonspiriranosti odbor nije afirmiran kao narodna vlast.

Općinski NOO Crikvenica. Odbor postoji i ima 9 članova, čiji se tajnik nalazi u logoru KNOO-a za Crikvenicu. Pojedini drugovi rade, dok se rad ostalih drugova ne primjećuje. Formiran je novi odbor, koji će djelovati odmah po oslobođenju, jer se mnogi drugovi, koji će stupiti u odbor, nalaze u kotarskom logoru. Općinski odbor nije afirmiran kao narodna vlast, jer se isti nalazi u žici.

Općinski NOO Sv. Jelena, tj. Mjesni NOO broji 7 članova. Drugovi zaduženi po odsjecima izvršavaju svoj posao i postavljene zadatke. Postoji gospodarska komisija, koja dobro radi i djeluje. Isti se afirmirao kao prava narodna vlast.

Općinski NOO Sv. Jakov. Odbor ima 8 članova podijeljenih na sektore. Osnovane su komisije koje prilično rade. Postavljene zadatke izvršavaju. Isti se afirmirao kao nar. vlast. 27. IX. uhapšen je i strijeljan tajnik ovog odbora tako da ga cijeli narod Sv. Jakova žali. Općinski NOO ima četiri seoska NOO-a.

Općinski NOO Drivenik ima 8 članova. Drugovi su zaduženi po sektorima. Rad kod njih je otežan u toliko, što su se afirmirali kao narodna vlast, a i blizu su neprijateljskog uporišta, tako da neprijatelj zna sve o njihovom radu. 27. 10. Nijemci su uhapsili i strijeljali tajnika ovog odbora.

Zadatke izvršavaju. Postoje samo 2 seoska NOO-a, pošto se nije moglo birati na demokratski način u selima koja su blizu neprijateljskog uporišta. Općinski NOO Tribalj ima 8 članova. Zaduženi su po sektorima. Osnovane su komisije i iste rade. Općinski NOO ima 7 seoskih NOO-a, koji su birani na demokratski način.

Općinski NOO Grižane—Belgrad broji 10 članova, koji su zaduženi po sektorima. Osnovane su komisije koje rade. Odbor se afirmirao kao prava narodna vlast i narod mu se obraća u svakom slučaju. Naročito se istakao sudski odsjek, koji je imao par presuda na sveopće zadovoljstvo naroda i kao takav se osjetio kao pravi narodni sud. Općinski NOO Grižane—Belgrad ima 17 seoskih NOO-a, koji su se afirmirali kao narodna vlast, jer ih je narod sam birao na demokratski način.

Kotarski NOO Crikvenica ima 7 općinskih i 29 seoskih NOO-a, sa ukupnim brojem članova od 179. Od toga ima 150 drugova i 39 drugarica. Ranije su bile slijedeće općine: Selce, Crikvenica, Sv. Jakov, Drivenik i Grižane—Belgrad, dok sada imamo 7 općinskih NOO-a. Sv. Jelena se otcjepila od Crikvenice, dočim se Tribalj odcjepio od Drivenika i Grižane—Belgrada. Na taj način povećan je broj općina radi lakšeg rada i zbog toga što se još neprijatelj nalazi na našem teritoriju. Ovaj kotarski NOO, u pogledu razgraničenja općinskih NOO-a mišljenja je, da bi Crikvenica, Selce i Sv. Jakov pali u jedan blok, tj. u jedan NOO, jer je isti dosta udaljen. Drivenik i Tribalj bili bi jedan NOO, dok bi Grižane—Belgrad ostale kao i dosada, jedan NOO.

U pogledu brojnog odnosa drugova i drugarica, važno je napomenuti, da se u općinskim NOO-ima nalaze svega dvije drugarice, dok je u seoskim NOO-ima općine Tribalj, od 46 članova 34 drugarice. Jasno je, da je to došlo kao posljedica potpune mobilizacije u ovom mjestu, tako da u njemu gotovo i nema muškaraca osim starijih ljudi. Međutim, drugarice treba da budu, ne samo članovi seoskih NOO-a, nego i općinskih i kotarskih.

Od kapitulacije Italije pa do oslobođenja uvjeti u kojima su radili NOO-i i njegovi članovi bili su vrlo teški. Spomenimo samo tajnika općinskog NOO-a Jadranova Dragu Ahel i Općinskog NOO-a Drivenik Marijana Klarić, koje su njemačke okupatorske zločinačke trupe uhvatile, mučile i streljale. KNOO u Grižanama napadnut je 14. 2. 1944., poginulo je 6 drugova, više ih ranjeno, a 5 uhapšeno. Tajnik KNOO-a Crikvenica Ivan Car Japica ubijen je za vrijeme tog iznenadnog napada okupatorskih jedinica. U tom sukobu poginuo je i Andrica Blažić predsjednik NOO-a Dramalj (Sv. Jelena), Ivan Car Pamprla član KNOO-a Crikvenica i Ludvig Hreljac, član POC-a za Hrvatsko Primorje, te član suda Ante Barbalić i Pero Car rukovodilac relejne stanice. Najteže je bio ranjen Makso Blažić. Te godine iznenada su napale kotarski logor u šumi njemačke trupe s pomoću kvislinških snaga. Zahvaljujući snalažljivosti sekretara KK KPH Frane Domijana koji je razrezao krov šatora, kroz taj otvor uspjeli su se spasiti Frane Domijan, Mate Marušić i Ivo Lončarić. Nekoliko drugova iz kotarskih organizacija odvedeno je na robiju. U NOO-e su birani ili kooptirani provjereni borci i odani pripadnici NOB. Mnogi od njih vraćeni su iz operativnih jedinica zbog ranjavanja i bolesti, ali su još uvijek bili sposobni da obavljaju odborničku dužnost. Zato su NOO-i i njegovi članovi bili česta meta neprijatelja i njihovih obavještajnih službi. U takvim okolnostima mnogi su dali svoje živote za konačnu pobjedu.

Radi boljeg uvida u rad NOO-a nakon kapitulacije Italije citiramo zapisnik M NOO-a Crikvenica.

ZAPISNIK

I. slobodne sjednice M.NOO-a Crikvenica, održane u Crikvenici na oslobođenom teritoriju dana 10. IX 1943 u zgradi M.NOO (bivšeg Opć. poglavarstva

Prisutni:

Predsjednik M.NOO Crikvenica drug Ivan Knez

Članovi M.NOO-a Crikvenica drugovi: Ivan Brožičević, Božo Havlin i Ivo Car, novokooptirani član Tomo Poparić, te pročelnik jednog rajonskog odbora Vlado Miklič.

Sekretar O.NOO-a drug Ivo Barbalčić.

Odsutni:

DRUGOVI: Josip Janković, tajnik M.NOO, Jakov Zbašnik, blagajnik M.NOO, Stanko Brožičević član M.NOO i drugarica Marija Kordiš predsjednica AFŽ-a.

—o—

Drug predsjednik nakon uobičajenog pozdrava otvara sjednicu. Drug Ivo Barbalčić uzima riječ, te ukratko ističe veliku važnost dosadašnjem zasjedanja na kome se imaju donijeti veoma važne i hitne odluke po mnogim pitanjima. Drug kaže da se prvenstveno imaju osnovati razni radni odsjeci, pa se odmah prelazi na sastav istih kako slijedi:

- 1.) MOBILIZACIJSKI ODSJEK u slijedećem sastavu: Ivo Car, Branko Ere-mić i Ivica Vičić. Istovremeno se donosi odluka, da se taj odsjek smje-sti u jednu prostoriju bivšeg Ustaškog logora na Strosmajerovom šeta-lištu. Rad ovog odsjeka ima započeti smjesta.
- 2.) ODSJEK ZA PREUZIMANJE JAVNIH UREDA I INIH USTANOVA. Sa-stav: drugovi Ivan Brožičević, Josip Janković, Ing. Franković, direktor Luksetić, Anton Barac i Ing. Jelušić. Najprije zapečatiti, a potom jedan po jedan imaju se preuzeti slijedeći uredi i ustanove: Kotarska oblast, Općinsko poglavarstvo, Općinski Turistički odbor, Terenska sekcija, Teh-nički odjeljak, Pomorska građevinska sekcija, Porezni ured, Pošta, Fi-nancijska straža, DEP, Dom narodnog zdravlja, Lučko zapovjedništvo, Lučka kapetanija, Zidarska škola, Ribarska zadruga, Carinarnica i tri mjesna novčana zavoda: Prva Hrvatska štedionica, Hrv. Zemaljska ban-ka, Štedionica Nezavisne Države Hrvatske. — Po izvršenom preuzeću imaju se likvidirati slijedeći uredi: Kotarska oblast, Porezni ured, Cari-narnica, Općinski Turistički Odbor, Financijska straža i Zidarska škola, dočim sve poslove i funkcije Općinskog poglavarstva preuzima M.NOO. Ostati će zatvorene također i sve tri banke, dočim će ostati uredi i nad-ležtva nastaviti svojim radom. Gotov novac, koji bude na dan preuzi-manja pojedinog ureda ili novčanog zavoda nađen u blagajni, biti će preuzeti po M.NOO, te stavljen na raspolaganje i upotrebu NOP-u. Pri-

vremene priznanice za oduzeti novac izdati će M.NOO, koji će se kasnije zamijeniti sa priznanicama izdanim po O.NOO za Hrvatsko Primorje. Naknadno se gornjim ustanovama dodaje još i Činovnička nabavljачka zadruga, koju se također imade preuzeti, a potom likvidirati. Možebitne zalihe hrane imadu se predati Gospodarskom odsjeku.

Odsjeku za preuzimanje ureda, odnosno članovima tog odsjeka daju se slijedeće direktive:

- a) Tehnički odjeljak, Terenska sekcija i Pomorsko građevinska sekcija stapaju se u jedan ured, koji će nositi naziv TEHNIČKI URED. Za prostorije tog ureda upotrebiti će se zgrada Kotarske oblasti. Za šefa ima se postaviti Ing. Gašparović.
- b) Za šefa Pošte postavlja se drug Ante Dobrila (Car Josip), kojemu se ima staviti u dužnost, da se čim prije uspostave telefonske veze sa okolnim mjestima, koje su Talijani kod odlaska pokidali.
- c) Kod DEP-a će i nadalje ostati šefom drug Ing. Jelušić.
- d) Ribarskoj zadrugi postavlja se komesar u osobi druga Poparića, kao stručnjaka, koji najbolje poznaje organizacije i strukturu tog posla.
- e) U Domu narodnog zdravlja ostaje upraviteljem i nadalje Dr. Gradišnik.
- f) Komandant Lučkog zapovjedništva (Mornarice) ostaje i nadalje kapetan Bonači, koji je ujedno po vojnim vlastima imenovan komandantom mjesta.
- g) Šef Lučke kapetanije biti će i nadalje kapetan Ivo Modrčin, dočim se ta ustanova stavlja pod nadzor Mornarice.—

Po izvršenim preuzecima pojedinih nadležstava i ustanova imaju članovi tog odsjeka podnijeti pismeni nalaz M.NOO-u.

- 3.) PREHRAMBENI I NASTAMBENI ODSJEK, imati će za dužnost prehranu i nastanbu vojnika na prolazu kroz Crikvenicu. Kako je to do sada imala preko sebe Mornarica, to se i nadalje ostavlja u njenoj kompetenciji. Prosotrije ovog odsjeka smjestiti će se u zgradi bivšeg Ustaškog logora. Kao voditelj tog odsjeka biti će drug Koštan, mornar I. klase, na službi kod Mornarice. U slučaju potrebe ima mu se staviti na raspolaganje drug Vlado Niklić.
- 4.) PROMETNI ODSJEK ima zadaću, da organizira auto-službu. Sva raspoloživa kola (kamioni, mali automobili i motocikli), stoje pod neposrednim zapovjedništvom ovog odsjeka. Kao pročelnik odsjeka imenuje se Nikola Andres, kome se pridaje na rad njegov činovnik N. Laufer. Auto popravljao na Primorskog Autobusnog Poduzeća stavlja se pod nadzor Prometnog odsjeka, te mu uvijek stoji na uaspologanju za vršenje popravaka defektnih kola. Kancelarija prometnog odsjeka nalazi se u poslovnim prostorijama tt. Ivan Andres. Kontrolu nad rukovanjem benzina povjerava se drugu Stanku Škiljanu. Benzin se ima smjestiti na više mjesta i to: na prostoru pred Sokolanom, te na igralištu u Vinodolskoj ulici.
- 5.) GOSPODARSKI ODSJEK sastavljen je ovako: drugovi Poparić Tomo, Brozić Stanko, Miklić Vlado, Car Ivica i Car Vlado. Ovaj odbor imati će za dužnost vršenje svih vrsta nabavaka, kao hrane, tako i raznog

drugog materijala za vojsku, zatim uskladištavanje i odašiljanje te robe na odredišta. Kao hitno stavlja se tom odsjeku u dužnost, da po ovdašnjim trgovinama pokupuje razni tehnički materijal, a po knjižarama papir, tintu, olovke itd. Nadalje ovaj odbor ima da preuzme pokretni i nepokretni imetak Njemačkih državljana.

- 6.) PROSVJETNI ODSJEK u sastavu: drugovi Dorčić Ladislav, prof. Antić i drugarica Matanović. Ovaj će odsjek pričekati sa radom dok ne dobije direktive od Okružnog prosvjetnog odsjeka u pogledu izmjene dosadašnjeg nastavnog sustava itd.
- 7.) SUD za manje kriminalne prekršaje sastavljen je ovako: predsjednikom u pravilu tajnik M.NO0 t.j. drug Josip Janković, članovi drug Ivan Knez i drugarica Mica Kordiš. Ovako sastavljenom sudu dodaje se pravnik dr. Žarko Kovačević, kao tehničko lice.—
- 8.) PROPUSNICE za kretanje po oslobođenoj teritoriji izdavati će drug Luka Župan, u prostorijama u općinskoj zgradi, koje su i dosada služile u tu svrhu.—
- 9.) GLASNOGOVORNIK I RADIO instalirati na Komandi Mornarice (hotel »Bele-vue«). Ovaj se posao povjerava drugu Matkoviću radio-telegrafisti iz mornarice. Putem glasnogovornika i radia davane će biti dnevne vijesti i obavijesti narodu.—
- 10.) Drugu iz AGITPROPA stavlja se na raspoloženje jedna radna soba u kući Vlade Margitića u Vinodolskoj ulici, jer je u toj kući smještena i štamparija Knez, gdje će se štampati razni propagandni materijal, oglasi, proglasi itd. Kao prisarica stavlja se drugu na raspoloženje drugarica Katica Car.

Na koncu se donosi jednoglasni zaključak, da se sa ove prve slobodne sjednice M.NO0 održane na oslobođenoj teritoriji pošalju pozdravni brzojavi: ZAVNOH-u, Vrhovnom NOV štabu i drugu Titu.—

Određeno vrijeme bio sam tajnik KNOO-a Crikvenica. S obzirom na tu dužnost bio sam zadužen u KK KPH za rad NOO-a, a u KNOO-u za organizaciju NOO-a, pripreme sjednica i dnevnih redova, funkcioniranje administracije, kontrolu zaduženja članova KNOO-a i rad općinskih i mjesnih NOO-a koje smo obilazili i prisustvovali njihovim sastancima, pratili njihove izvještaje i prenosili direktive KNOO-a. U dnevne redove najčešće su ulazile ove točke: Politička situacija. Pod tom točkom raspravljalo se o situaciji na frontama i u nas. U toku pojedinih izvještaja s terena predočavane su izjave s točnim podacima o mjestima, vremenu i svjedocima nečije izjave, raspravljano o radu neprijateljske propagande, našem reagiranju i protuakciji, potom o našim borbenim akcijama, raspodjeli živčnih namirnica (aprovizaciji) na okupiranom području, kao i o tome kakva je situacija među neprijateljskim vojnicima.

Organizaciono stanje. Pod ovom točkom primjera radi navodim bilješke sa sastanka KNOO-a Crikvenica 16. prosinca 1943. »vidljivo je da na području KNOO-a djeluje 6 općinskih i 17 mjesnih odnosno seoskih NOO-a sa 88 odbornika od kojih su 77 članovi KPH, a u njima 31 drugarica i 16 omladinaca«.

Popunjavanje jedinica NOV i POJ. Uz ovu točku navodim konkretno u toku te sjednice utvrđeno je »da je od prošle sjednice stupilo u NOV 46 novih boraca. Sakupljeno je 870 kg hrane. Uz obalu se uspješno kuha more za dobivanje soli (sakupljeno oko 70 kg soli). Prikuplja se odsjeća i oružje koje je na terenu ostalo nakon kapitulacije Italije. Nijemci vrše sve veći pritisak na stanovništvo. Svakih desetak dana iz Crikvenice prodiru na poluoslobođeni teritorij, a obavili su i 7 hapšenja. U Sušaku i Rijeci agenti oduzimaju ženama hranu koju one nose iz Italije u naš kotar. Nijemcima pomaže nekoliko domaćih agenata.«

Borbene akcije. Ponovno konkretno. »Omladina je posjekla 46 telegrafsko-telefonskih stupova i tako prekinula neprijateljske veze uglavnom uz jadransku cestu. Izvršene su 3 borbene akcije na neprijateljske patrole.«

5. *Rad po sektorima i detaljna zaduženja.* Prihvaćen je izvještaj povjerenika. Svaki je povjerenik, osim što je davao uputstva, kontrolirao obavljanje zadataka u svom sektoru. Na sastancima se izvještavalo o tome kako su izvršena zaduženja s prošlog sastanka. Za neizvršene zadatke bilo je oštre kritike i smjenjivanja s dužnosti. Takva zaduženja postojala su do seoskih NOO-a.

Sve općine i mjesta imali su NOO-e, pa i tamo gdje je okupator imao svoje garnizone (Crikvenica).

Listajući neke izvještaje i zapisnike vidljivo je da je rad KNOO-a bio usmjeren na ratne zadatke kao što su: mobilizacija ljudstva i operativnih sredstava, nabavka lijekova, hrane, odjeće, novca, itd. NOO-i su i rekvirirali stoku i hranu kada je to bilo potrebno. kažnjavali su neprijatelje i one rijetke domaće izdajice i sluge okupatora, kojima se ponekad oduzimala i imovina a organizirali su NOO-i i pomoć privredi. S pomoću omladine u šumi su organizirali sadnju krumpira, uspostavljen je rad nekih radionica, u maju 1944. je proradila vapnenara u šumi koju je organizirao KNOO.

Dolazila su i stručna uputstva ZAVNOH-a putem ONOO-a za Hrvatsko primorje. Takva uputstva KNOO je precizirao i primijenio na svom terenu. Planovi i programi rada KNOO-a postojali su na kraće rokove, najčešće od sjednice do sjednice, tj. za 8 dana. Sjećam se kada je zime 1943. na 1944. u toku četiriju uzastopnih sastanaka KNOO raspravljao i zaduživao članove za akcije u vezi s obnovom objekata, posebno prometnica, cesta, mostova, škola i nekih zgrada. Ceste i mostovi, naročito od obale prema unutrašnjosti, bili su porušeni ili oštećeni. Povjerenik za obnovu zadužen je da u idućih nekoliko mjeseci, tamo gdje vremenske prilike dopuste pozove starije radnike kako bi pripremili drvenu građu i elemente za osposobljavanje mostova i nekih krovišta u šumi. U tu akciju ljudi su se dobrovoljno uključivali. Prošli se rat vodio na širokom prostranstvu, mnogi su ljudi poginuli a materijalna dobra uništena, kao što su to zgrade, mostovi, pruge, luke, ceste i ostali objekti. S tim u vezi razmišljalo se o brzoj obnovi i izgradnji objekata, pogotovo izgradnji partizanskih bolnica, baraka za borce, ustanova i radionica. Ratna pozadina morala je biti vitalna, pa se rodila ideja o montažnom brzom građenju.

Prefabricirani elementi bili su dijelovi drvenih baraka talijanskih okupatorskih jedinica, zatim trupci ili oblovina nanizana u vertikalnu i zabrtvljena ilovačom i mahovinom. Rjeđe se dolazilo do rezane građe, i to samo tamo gdje smo oslobodili neko mjesto u kojem je bila i pilana. Partizanske bol-

nice, zemunice i barake od izrezanih trupaca odigrale su svoju ulogu između ostaloga i zbog brzine građenja, a tako su se gradili svi naši objekti u šumi iznad obalnog dijela općine Crikvenica i u Gorskom kotaru. U kotaru Crikvenici, za potrebe kotara i Okruga, podignuto je 15 takvih baraka. Neke su spaljene pa ponovo građene, a neke su demontirane pa prenošene na druga mjesta.

Malobrojni građevinski kadrovi borili su se u jedinicama NOV ili ih je okupator hapsio i odvodio u logore. No, Primorci, po tradiciji građevinari, snalazili su se vrlo dobro i bez kvalificiranih kadrova, i to prvenstveno oni koji nisu bili sposobni za operativne jedinice NOV-a. Naš KNOO već je od 1943. godine davao i tehnička uputstva. Sjećam se da sam i osobno sudjelovao u davanju specifikacija, tj. dimenzija pojedinih drvenih elemenata, itd., a pojedini stručni seminari održavani su na oslobođenom teritoriju. Tako je u toku borbe ZAVNOH održao seminar za urbaniste i građevinare, koji su trebali pomoći u brzom podizanju popaljenih sela. Naš je kotar trebao poslati svoje ljude na seminar što se održavao koncem 1943, odnosno u siječnju 1944. godine. KNOO je odredio dva čovjeka, ali zbog neprijateljske ofenzive i slabe veze oni nisu mogli otputovati. Lišeni potrebnih operativnih sredstava prvih dana nakon oslobođenja sve su prometnice, uključivši mostove manjeg raspona, pod stručnim rukovodstvom NOO-a bili osposobljeni u roku od 8 dana. Osim toga KNOO Crikvenica dao je stručnu pomoć i radne brigade susjednim kotarevima i općinama kao hitnu pomoć u vezi s obnovom porušenih i oštećenih objekata.

Briga i zadatak KNOO-a bila je kako zadovoljiti primarne potrebe materijalne prirode partizana i ostalog stanovništva, a to su ishrana, odjeća i krov nad glavom. No u primorne potrebe tada su ulazili i oružje, municija i lijekovi. Gotovo na svakoj sjednici to je pitanje bilo na dnevnom redu. Problem ishrane bilo je teško riješiti, budući da Hrvatsko primorje i Gorski kotar osim manjih količina krumpira nisu imali gotovo ništa. Okupator je u obruču držao to područje, pa iz udaljenih terena, npr. iz Slovenije, nije bilo moguće nabaviti hranu, a bliži su susjedi također oskudijevali u hrani. Sa sigurnošću možemo reći da su borci partizanskih jedinica ovog teritorija, zatim borci XIII primorsko-goranske divizije, Primorskog-goranskog odreda, kasnije i XXXXIII istarske divizije, bili među onima koji su najviše gladovali u ovome ratu. Stanovništvo je uglavnom kuhalo more, a sol su mijenjali za krumpir i kukuruz. Od 100 litara mora dobivalo se 3 kg soli, ali je stradalo raslinje kojim se ložilo. Starije žene nosile su sol u Julijsku krajinu i unutrašnjost zemlje. Zamijenjena hrana dijelila se između porodica i boraca. Izvori ishrane bili su i povremeni napadi na uporišta neprijatelja i njihove jedinice, kao i na skladišta koja su davala aprovizaciju u garnizonima. U to vrijeme s otoka Krka dobili smo 450 litara ulja i nešto druge hrane, dobro je došla i usoljena riba iz ribarnice u Dramlju. Hranu i ostalu pomoć sa obale nosile su omladinke i žene sve do naših logora i jedinica XIII divizije. Cirkulacija novca gotovo da i nije postojala, već se prema potrebi obavljala razmjena. Novcem se kupovalo samo u garnizonima na okupiranom području.

KNOO kontrolirao je i vezu, odnosno kurirsku službu, koja je imala utvrđene rute, svoje relejne stanice putem kojih su funkcionirala sredstva veza, pošta i prebacivanje operativnih sredstava i ljudstva. Jedna od zna-

čajnih veza koju je kontrolirao KNOO, a realizirali je domaći kuriri-omladinci uz pomoć partijske organizacije, bila je kopno—Krk i ostali otoci. Sva kontinentalna, regionalna i šira veza s otocima i južnim dijelom obale obavljala se najčešće ovim sujerom: planina (logori), prijelaz preko Lučca Klamaruše—Muževići, Pećca, Stranče, Dramalj—Kačjak, a noću čamcem s Kačjaka za Krk ili Jadranova za Krk. S Krka se veza nastavljala preko Prvića i Klade za Velebit, tj. Kotar Senj i za otoke Olib, Ist i dalje za Vis i Dalmaciju, i obratno. Tom vezom prešlo je mnogo boraca i 170.000 kg tereta, hrane i oružja i tehničkih sredstava, što su ih na leđima prenijeli omladina, žene i stariji ljudi. Veza je bila vrlo opasna jer su neprijateljske jedinice danju i noću kontrolirale kopneni i morski dio puta uz stalne zasjede i napade. Međutim, svega je jednom veza uhvaćena, i to noću početkom 1944. u sredini kanala. Nijemci su tada ubili dva člana SK, B. Domijana i J. Muževića iz Dramlja i člana OK SKOJ-a druga Bakarčića.

KNOO je planirao i kontrolirao nastavu u osnovnim školama u svom području. Jedino škola u Garnizonu Crikvenica nije bila potpuno obuhvaćena programom iako su nastavnici ilegalno dobivali uputstva. KNOO je imao popis nastavnika i kotarske referente za školstvo, koji su obilazili poluoslobođeni teritorij i davali instrukcije nastavnom kadru. Nastava se obavljala više na otvorenim prostorima nego u zgradama a zbog uvjeta ratnog stanja. S obzirom na pomanjkanje učiteljskog kadra, neki su omladinci s nepotpunom srednjom školom upućivani na učiteljske tečajeve na oslobođenom i poluoslobođenom teritoriju.

Karakteristično je za NOO-e da su u teškim ratnim uvjetima razvijali međumjesnu, međuopćinsku pa i međukotarsku regionalnu suradnju. Međusobno su razmjenjivali iskustva i posjete, ispomagali se naročito u pomoći u živežnim namirnicama i kadrovima. KNOO Crikvenice zajedno sa KK KPH i KK SKOJ-a upućivao je kadrove za partijske komitete, SKOJ i NOO-e u Istru, Kotar Senj, na otok Krk i ostale otoke sjevernog Jadrana. Iz jedne bilješke sa sjednice početkom 1944. utvrđeno je da je u Istru kao pomoć KNOO Crikvenica uputio 2 člana za KK KPH i KNOO, 3 člana KK SKOJ-a, i 4 učitelja koje je pripremio KK SKOJ-a.

Vrlo dobra suradnja bila je s komandama mjesta i komandom područja, kao i jedinicama NOV koje su povremeno dolazile na ovaj teritorij, pa i onda kada su se nalazile izvan teritorija kotara, jer je NOO bio zadužen za dio opskrbe.

Politički stavovi i zaključci donášani su u KK KPH. Pojedini članovi KK KPH bili su redovno osim sekretara, zaduženi za NOO-e. To je obično bio organizacioni sekretar ili član KK KPH koji je u pravilu bio tajnik KNOO-a.

Član komiteta bio je zadužen za SKOJ i omladinu, a to je uglavnom bio sekretar KK SKOJ-a. Također je član komiteta, redovno drugarica, bio zadužen za AFŽ, a članovi komiteta zaduživani su i za JNOF, te za agitprop i još neke potrebe. Članovi komiteta bili su pojedinačno zaduženi za pojedina mjesta, odnosno općine. Tako se postizala dobra suradnja i koordinacija. Prilikom obilazaka terena održavani su sastanci organizacija KPH, SKOJ-a i NOO-a, AFŽ-a, odvojeno, a ponekad i zajednički.

Na kraju ukratko može se ocijeniti da su NOO-i kao izraz istinske narodne vlasti na području ratnog kotara Crikvenice od prvih dana osnivanja, zatim u svim fazama NOB-e sve do konačnog oslobođenja zemlje, časno i

uspješno izvršili ogromne revolucionarne zadatke. Tu ocjenu valja prihvatiti i za brojne odbornike učesnike u organizaciji i djelovanju narodne vlasti koji su nadčovječanskim naporima izvršavali zadatke uz paralelnu izgradnju istinske narodne vlasti.

Recenziju na ovaj rad dao je Ljubo Marušić.

LITERATURA I BILJEŠKE:

Dr Vinko Antić, Vinodolska Selca u borbi — 1975.

IHRP KP 267/199

IHRP KP 268/370

IHRP 27, 28, 29/2814—3073

IHRP N. V. 129—133

Petar Strčić — Zapisnici ONOO za Hrvatsko primorje — 1943—1945.

Vinodolski Zbornik — svesci 1, 2, 3.